

УДК 37(477)(09):780.614.131

Тетяна Кочубей,
Анатолій Коваленко

ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ГІТАРНОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено історіографічний аналіз становлення вітчизняної інструментальної гітарної освіти. Застосувавши методи історико-педагогічного аналізу та системного підходу, розглянуто архівні документи та наукові праці провідних учених галузі. Проаналізовані архівні документи пов'язані з гітарною спадщиною М. Вербицького, роботи історичного спрямування таких дослідників: М. Михайленка, Ю. Ніколаєвської, В. Сидоренко, ряд робіт, що мають наукову цінність, проте іншого спрямування: біографічного (О. Кригін); методичного (В. Козлін); педагогічного (В. Грищенко); культурологічного (В. Ткаченко).

Ключові слова: *вітчизняна інструментальна гітарна освіта; гітарне мистецтво; гітарна школа, музична педагогіка; музична освіта, становлення гітарної освіти.*

The article deals with the historiographic analysis of the formation of the national instrumental guitar education. Applying the methods of historical and pedagogical analysis and systematic approach, archival documents and scientific works of the leading scientists of the branch were considered. In particular, analyzed archival documents related to the guitar heritage of M. Verbitsky. The author of the national anthem music has written the first guitar manual and a collection of musical guitar titles called «Guitarre № 16», which contains works for playing guitar and vocal accompaniments with guitar. The historiographical analysis involved the work of the historic direction of the researchers: M. Mikhailenko, Y. Nikolaevskaya, V. Sidorenko. A number of works of scientific value, but of another direction: biographical (O. Krigin); methodical (V. Kozlin); pedagogical (V. Gryshchenko); Cultural (V. Tkachenko).

It was established that the instrumental direction of musical education was distributed on the territory of Ukraine in the XVIII century. Instrumental guitar education acquired professional features in the nineteenth century thanks to M. Verbitsky. The development of the national instrumental education of the twentieth century had a significant influence on the creative cells: guitar clubs and guitar lovers circles. It is difficult to overestimate the contribution of A. Segovia to the formation of domestic professional guitar education and performance. A talented artist, has changed the presentation of many musicians and listeners about the performance of classical guitar. This contributed to the

growth of activity among domestic artists, educators and composers in the context of the development of guitar education. V. Kozlin became the founder of scientific thought in Ukraine after writing the first candidate and first doctoral thesis devoted to the methodology of playing the guitar. His initiative was supported by such scholars as V. Gryshchenko, V. Tkachenko, O. Krigin and others.

Keywords: *domestic instrumental guitar education; guitar art; guitar school, musical pedagogy; musical education, formation of guitar education.*

Початок ХХІ ст. ознаменувався підвищенням інтересом до виконавського гітарного мистецтва у світі та Україні зокрема. Проходять всеукраїнські та міжнародні конкурси, багато талановитої молоді обирає шлях концертного виконавця-гітариста. Система вітчизняної освіти враховує побажання абітурієнтів, відкриваючи спеціальність 025 «Музичне мистецтво» в педагогічних ВНЗ; збільшується ліцензований обсяг для підготовки гітаристів-виконавців та викладачів гри на гітарі в музичних та мистецьких закладах вищої освіти. Проте різке збільшення студентів-гітаристів у вітчизняних навчальних закладах вимагає відповідної кількості фахівців-викладачів, методичного забезпечення даної спеціальності, історичного дослідження цього музично-освітнього феномену.

Для глибшого розуміння проблеми, звернемося до її історіографічного аналізу архівних джерел, досліджень, які розкривають передумови становлення вітчизняної інструментальної гітарної освіти, також наукових робіт, кількість яких суттєво збільшилася на початку ХХІ ст. Виконавство на гітарі та процес навчання гри на інструменті тісно пов'язані між собою, тому гітарне мистецтво та освіта зацікавила багатьох науковців у дослідженнях з позиції музичної педагогіки та мистецтвознавства. Серед них зарубіжні (В. Ганєєв, Н. Дмитрієва, К. Ільгін, Д. Крутіков, М. Самохіна, О. Скринніков, Н. Якименко та ін.) та вітчизняні науковці (В. Грищенко, Т. Іванніков, В. Козлін, О. Кригін, М. Михайленко, Ю. Ніколаєвська, О. Рогоза, В. Сидоренко, О. Солдатенко, А. Тихонравова, В. Ткаченко, О. Хорошавіна та ін.). Науковці досліджували: історичні аспекти становлення гітарного мистецтва в окремих регіонах України, Радянського Союзу та інших держав (В'єтнаму, Росії, Судану); розвиток гітарного мистецтва в світовому масштабі; питання методики гри на гітарі; творчий шлях митців, які зробили значний внесок у розвиток гітарного мистецтва та освіти. Проте констатуємо відсутність системного історичного дослідження розвитку вітчизняної інструментальної гітарної освіти.

Метою пропонованої статті є історіографічний аналіз становлення вітчизняної інструментальної гітарної освіти.

Ключові події становлення та розвитку гітароподібних інструментів в Україні висвітлює у статті «Українські прабатьки гітари» М. Михайленко [6].

Увагу дослідника привернули такі музичні інструменти як кобза, бандура, лютня, торбан та віуела. Ці музичні інструменти, як стверджує М. Михайленко потрапили на територію України завдяки козакам, яких наймали для військових дій сусідні держави. На думку дослідника, велику роль у розвитку музичної культури зіграли так звані «Братські школи та колегіуми» та особливо відкрита в м. Глухові у 1738 р. музично-співацька школа, яка стала другим в Росії професійним музичним навчальним закладом та в якій навчали грати на гусях, бандурі та скрипці [6, с. 23].

Розвиток професійних засад гітарної освіти у Західному регіоні України досліджувала В. Сидоренко. У дисертаційній роботі «Гітарна традиція Львова як складова академічного народно-інструментального мистецтва України» дослідниця висвітлює історичні аспекти розвитку гітарної творчості в країнах Європи та культурному середовищі Галичини зокрема [8]. Серед фундаторів гітарного репертуару в Європі вчена звертає увагу на творчий доробок Л. Мілана (1502–1561), «який у 1536 р. опублікував збірку гітарних композицій «Маестро» до якої ввійшло 50 творів, серед них численні фантазії, павани, тьєнто; це цифрована табулатура, що свідчить про високий художній і технічний рівень композицій» [8, с. 20]. На думку В. Сидоренко: «тривалий час безпосередній вплив на гітарний репертуар, його жанри, особливості фактури і форми мали композиції для лютні, віуели, рогти, арфи, оскільки в епоху Відродження та раннього бароко практика виконання нотованих творів інструментами, спорідненими за конструкцією чи діапазоном, була досить поширеною» [8, с. 20].

Як зазначає В. Сидоренко, утвердившись в концертній практиці у другій половині XVIII ст. гітара набуває широкої популярності в Європейських країнах, а на «початку XIX століття завдяки зрослим технічним і виразовим можливостям, удосконаленню конструкції гітара стає одним із найулюбленіших інструментів “епохи віртуозів”» [8, с. 23]. На думку вченої: «центри гітарного мистецтва зосереджуються в Парижі (кін. XVIII – поч. XIX ст.) та Відні (поч. XIX ст.), це відбувається завдяки чималій кількості блискучих виконавців, які здобули світове визнання, переважно вихідців з Італії та Іспанії, які були змушені залишити рідну країну внаслідок військових чи революційних подій: Ф. Сору, Д. Агуадо, Ф. Каруллі, М. Джуліані, М. Каркассі [8, с. 23].

Перші ознаки вітчизняного освітнього процесу гітаристів знаходимо на Галичині (XIX ст.), коли М. Вербицький займався педагогічною практикою – викладав гру на гітарі, популярного тоді музичного інструменту в середовищі домашнього музикування. Як результат педагогічної роботи М. Вербицького – бажання записати основні правила гри на гітарі. Так, у Відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника знаходиться ескіз першого вітчизняного

посібника гри на гітарі «Поученіє хітари» (короткі правила навчання гри на інструменті), який М. Вербицький написав для музикантів-початківців [2]. Автор подає назви гітарних струн, різновиди тривалості нот, види ритмічних групувань у такті, різновиди пауз, знайомить читача з різними тактовими розмірами, подає вправи на різних струнах для лівої та правої рук, традиційні для гітари гармонічні фігурації, найбільш зручні для гри на гітарі гами та короткі етюди.

В. Сидоренко зазначає, що «для гітари М. Вербицький здійснював транскрипції відомих творів європейських композиторів, komponував численні солоспіви (як на оригінальні теми, так і теми відомих галицьких пісень, деякі з них – запозичені із збірок В. Залеського – К. Ліпінського), які згодом ставали окремими номерами його народних комічних оперет» [8, с. 55]. Збірка нот, яка зберігається у фондах Відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, має назву «Guitarre № 16». Припускаємо, що існували ще як мінімум п'ятнадцять зошитів, у яких М. Вербицький записував оригінальні твори для гітари, аранжування відомих мелодій того часу та пісні під супровід гітари. Це припущення виходить з аналізу художнього рівня написання цих творів. Загальна складність композицій написаних композитором, чітко підкреслює високий рівень М. Вербицького в володінні інструментом та композиторською технікою. Твори, вміщені у збірку «Guitarre № 16», мають різну складність, тому їх можуть виконувати учні та студенти мистецьких та музично-педагогічних навчальних закладів у ході ознайомлення з музикою епохи романтизму.

Становлення та розвиток гітарного мистецтва та освіти у м. Харкові досліджувала Ю. Ніколаєвська. У монографічному нарисі «Харківська гітарна школа: таланти і час» вчена зазначає, що «аматорська зацікавленість класичною гітарою була властива харків'янам ще в XVIII – XIX ст.» [7, с. 8]. Поштовхом для розвитку професійного гітарного мистецтва, на думку Ю. Ніколаєвської, був виступ у 1926 р. прославленого іспанського гітариста А. Сеговії. Маєстро своїм виступом привернув увагу слухачів до виражальних можливостей гітари та змінив своєю грою ставлення до інструмента як до акомпануючого. Серед значних постатей харківської гітарної школи дослідниця виділяє М. Лисенка, О. Мамона, І. Балана, С. Москаленка, Ф. Шопена, В. Петрова, В. Доценка, В. Ткаченко та ін.

Ю. Ніколаєвська вказує на те, що початок розвитку професійної гітарної освіти припадає на 1940–1941 рр. коли першим учнем Харківського музичного училища став Ф. Шопен. Заслугою М. Лисенка, на думку вченої, була спроба в кін. 1950-х рр. відкрити клас гітари у Харківській консерваторії, та попри інтерес до гітари упереджене ставлення до інструмента стало на заваді такій своєчасній думці. Справжнім гітарним тріумфом стало те, що О. Мамону вдалося у 1963 р.

стати першим артистом-акомпаніатором у Харківській філармонії та популяризувати академічну гру на гітарі на професійній сцені. Ю. Ніколаєнко виділяє діяльність І. Балана, як організатора на поч. 1960-х рр. у м. Харкові першого в Україні та в Радянському Союзі гітарного клубу, творчого осередку аматорів та професійних гітаристів [7, с. 11]. Вчена виділяє наступні напрями діяльності харківського гітарного клубу:

- 1) знайомство з новітнім репертуаром для гри на гітарі;
- 2) аналіз прогресивних методик викладання гри на гітарі;
- 3) прослуховування та обговорення записів молодих та відомих гітаристів [с. 12].

Як зазначає Ю. Ніколаєвська, ще одним творчим осередком гітаристів м. Харкова на поч. 1970-х рр. став дитячий ансамбль гітаристів (керівник С. Москаленко), з якого згодом вийшли солістки Харківської філармонії (О. Олейнікова та Г. Вернигора), композитор (К. Бліох) та ряд прогресивних викладачів гри на гітарі (А. Довбня, А. Лазарева, Н. Єфимова та ін.) [7, с. 14].

Вплив А. Сеговії на становлення виконавської гітарної школи та формування професійної гітарної освіти в Україні розкрив О. Кригін у дисертаційній роботі: «Універсалізм творчості Андреса Сеговії та його вплив на становлення вітчизняної гітарної школи» [5]. На думку вченого, А. Сеговія (1893–1987) пропагувавши гру на класичній гітарі по всьому світі, повернув гітарі авторитет класичного інструмента, завоювавши серця армії прихильників та створюючи освітні осередки зі своїх послідовників у багатьох країнах. Такими освітніми осередками стали міста України в яких з успіхом пройшли гастролі А. Сеговії: Київ (1927 р., 1936 р.), Одеса (1936 р.), Харків (1927 р.). Як зауважує О. Кригін, концерти А. Сеговії змотивували вітчизняних педагогів до перегляду методики викладання гри на гітарі, укладання нових репертуарних збірок та відкриття класів гітари в навчальних закладах.

Серед плюсів А. Сеговії дослідник відмічає: «проведення численних майстер-класів у ході своїх гастрольних поїздок по всьому світу, які завдяки прогресу комунікаційних технологій стали доступними для широкого кола музикантів-професіоналів і шанувальників гітарного виконавства» [5, с. 158]. На нашу думку, саме численні майстер-класи проведені А. Сеговієм після успішних гастрольних концертів сприяли розв'язанню гострих технологічних питань молодих виконавців та сприяли розвитку вітчизняної методики гри на гітарі.

Фундатором наукової думки у галузі методики викладання гри на гітарі по праву слід уважати В. Козліна (автора перших наукових робіт присвячених гри на гітарі на пострадянському просторі). Автор кандидатської та докторської дисертацій присвячених методології гітарного виконавства, В. Козлін обґрунтував важливість вдосконалення техніки гітарної гри за рахунок прогресу в методиці навчання гри на гітарі.

У кандидатській дисертації: «Методика формування рухових навичок гри на гітарі у роботі з підлітками» автор зазначає, що у сучасного гітариста-початківця відсутня та кількість вільного часу для вдосконалення своєї гри на гітарі, яка підготує його для участі в гітарному ансамблі на відмінну від гітаристів-початківців ХІХ ст. [4]. На думку вченого, процес підготовки гітариста-початківця можна прискорити за рахунок раціоналізації його музично-ігрових рухів (в навчальний процес потрібно додати теоретичні знання про ігрові рухи, роботу над опорно-руховим апаратом гітариста, формуванням сили звуку та тактильних відчуттів при грі) [4, с. 2].

Погоджуємося з думкою дослідника та констатуємо, що технологічна сторона гри на гітарі мало висвітлена в наукових працях у світовому та українському вимірі зокрема. Тому роботи В. Козліна стали гарним фундаментом для подальших наукових досліджень.

Важливою формою музикування у підготовці професійних виконавців-гітаристів є ансамблева гітарна практика. У дисертаційній роботі «Методика організації та роботи підліткового класичного ансамблю гітаристів», В. Грищенко висвітлила проблеми з якими зіштовхнеться керівник гітарного ансамблю та їх можливе вирішення [3]. Дослідниця розробила комплекс практичної підготовки, творчі завдання для формування ігрових навичок, розширила виразні можливості гітарного ансамблю. Як зазначає В. Грищенко, перші згадки про вітчизняний гітарний ансамбль з'являються у 1880-х рр., «коли до Одеси з Парижа прибув італійський студентський оркестр у складі 20 осіб (мандоліністів і гітаристів), що гастролювали з концертами по Європі» [3, с. 7]. Після успішних концертів цього колективу, починають організовуватися самодіяльні оркестри в м. Одеса. Сучасна ансамблева гітарна практика поширена у великих містах України: Київ, Харків, Полтава, Дніпропетровськ, Мелітополь та ін.

Особливості гітарного мислення досліджувала В. Ткаченко. У дисертаційній роботі: «Універсалізм і специфіка музичного мислення в стилях гітарної творчості 1880–1990 років» вчена систематизувала стилі гітарної творчості на прикладі еволюції гітарного репертуару [9]. В. Ткаченко вперше дослідила музичне мислення в контексті гітарної творчості; виявила універсальні та специфічні стилі у творчості гітарних композиторів зазначеного періоду. Для творчого аналізу були обрані твори таких композиторів: Ф. Таррегі, Л. Брауера, Р. Діенса, Н. Кошкіна, К. Доменіконі. На думку вченої: «особливою рисою музичного мислення являється його художня природа, «вмонтованість» у загальний естетико-філософський блок принципів мистецтва» [9, с. 35]. Нам імпонує думка авторки, що мислення, в тому числі й музичне, непередбачуване та включає таку складову як інтуїція. Вчена класифікує стиль гітарної творчості в залежності від функціональної риси гітари, яка може бути: «акомпануюча, ансамблева, сольна, сольо-концертна, фольклорна,

джазова, естрадна тощо» [9, с. 178].

Аналіз архівних джерел та наукових праць дозволяє констатувати, що в Україні історично сформувався музично-освітній феномен – інструментальна гітарна освіта, яка не була предметом вивчення вітчизняних науковців, що спонукає нас до розробки власного комплексного дослідження та виділити напрями досліджень науковців, роботи яких ми проаналізували:

- історичний (М. Михайленко, Ю. Ніколаєвська, В. Сидоренко);
- біографічний (О. Кригін);
- методичний (В. Козлін);
- педагогічний (В. Грищенко);
- культурологічний (В. Ткаченко).

Вітчизняна інструментальна гітарна освіта це унікальний музично-освітній феномен, передумови розвитку якого сформувалися в середині ХІХ ст., проте системних рис він набув лише в середині ХХ ст. Значний внесок у підґрунтя для становлення вітчизняної інструментальної гітарної освіти зробив М. Вербицький. Результатом його освітньої діяльності стали його праці: посібник для гри на гітарі та збірка нот для гри на гітарі «Guitarre № 16». Важко переоцінити внесок А. Сеговії у становлення вітчизняної професійної гітарної освіти та виконавства. Талановитий артист, змінив уявлення багатьох музикантів та слухачів про виконавські можливості класичної гітари. Фундатором наукової думки в Україні став В. Козлін, написавши першу кандидатську та першу докторську дисертації присвячені методології гри на гітарі. Його ініціативу підтримали такі науковці, як В. Грищенко, В. Ткаченко, О. Кригін та ін.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в дослідженні системи вітчизняної інструментальної гітарної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вербицький М. Музичні твори «Guitarre № 16». *Відділ рукописів ЛННБУ ім. В. Стефаника*. Ф. 163, 20/36, п. 12. 36 арк.
2. Вербицький М. «Поученіє гітари». *Відділ рукописів ЛННБУ ім. В. Стефаника*. Ф. 163, 20/49, п. 13. 4 арк.
3. Грищенко В. І. Методика організації та роботи підліткового класичного ансамблю гітаристів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02. Київ, 2003. 22 с.
4. Козлін В. Й. Методика формування рухових навичок гри на гітарі у роботі з підлітками: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02. Москва, 1992. 18 с.
5. Кригін О. І. Універсалізм творчості Андреса Сеговії та його вплив на становлення вітчизняної гітарної школи: дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03. Харків, 2015. 228 с.
6. Михайленко Н. П. Украинские прародители гитары. *Гитаристъ*.

- Москва, 2005. № 1. С. 21–23.
7. Ніколаєвська Ю. В. Харківська гітарна школа: таланти і час: монографічний нарис. Харків: Факт, 2017. 108 с.
 8. Сидоренко В. Л. Гітарна традиція Львова як складова академічного народно-інструментального мистецтва України: дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03. Львів, 2009. 231 с.
 9. Ткаченко В. Н. Универсализм и специфика музыкального мышления в стилях гитарного творчества 1880–1990 годов: дис. ... канд. искусствovedения: 17.00.03. Харьков, 2013. 211 с.